

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

27^E JAARGANG

WOENSDAG 22 APRIL 1942

No. 1370

N.V.
Stoomvaart-Mij. „Nederland”
Amsterdam

N.V.
Rotterdamsche Lloyd
Rotterdam

DE BELEGGINGEN DER BIJZONDERE SPAARBANKEN IN NEDERLAND

door

Dr. J. R. A. BUNING32ste Publicatie van het Neder-
landsch Economisch Instituut.**PRIJS f 3.65***(Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 2.75)

Verkrijgbaar in den Boekhandel

Uitgave: De Erven

F. BOHN N.V., HAARLEM

Economische aspecten der internationale migratie

door

Dr. A. Winsemius29e Publicatie van
het Nederlandsch
Econom. Instituut**Prijs f 2.10***(Prijs voor donateurs en
leden van het N.E.I. f 1.50)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: .

De Erven F. Bohn N.V. - Haarlem*Wat is de*

HOLLERITH Boekhoud- en Statistiek-DIENST

Deze dienst vormt een afdeling van ons bedrijf, die over een uitgebreide, moderne WATSON Machine Installatie (HOLLERITH Systeem) beschikt, alsmede over een staf van deskundig bedienend personeel, om **alle administratieve werkzaamheden en statistieken**, tegen een redelijk tarief, feilloos en snel volgens het HOLLERITH Systeem uit te voeren.

Vraagt nadere Inlichtingen aan de:

WATSON BEDRIJFSMACHINE MAATSCHAPPIJ N.V.
HOOFDVERTEGENWOORDIGING VOOR NEDERLAND DER
INTERNATIONAL BUSINESS MACHINES CORPORATION te
NEW-YORK.

Frederiksplein 34, Amsterdam C — Telef. 33656-31856

R. Mees & Zoonen

Ao. 1790

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM
AMSTERDAM (Ass.)
's-GRAVENHAGE
DELFT — SCHIEDAM
VLAARDINGEN

BEHANDELING VAN ALLE
BANKZAKEN

BEZORGING VAN ALLE
ASSURANTIËN

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

AMSTERDAM-ROTTERDAM-'s-GRAVENHAGE
EN IN 61 ANDERE PLAATSEN IN NEDERLAND

ALLE BANK- EN EFFECTENZAKEN

SAFE DEPOSIT

KOFFERKLUIS

Diesel-, Stoom- en Electriche Machine-Installaties

Voor onmiddellijke of latere koop worden gevraagd:

1. Volledige stroomopwekkende installaties voor draaistroom 380/220 Volt; Vermogen 400 kVA.
2. Afzonderlijke dieselmotoren, stoommachines, electromotoren, electro-generatoren; spanning en vermogen als boven.

De machines moeten geheel in bedrijfsvaardigen staat zijn, in goeden toestand en niet ouder dan 10—15 jaar.

Uitvoerige aanbiedingen, met opgave van plaats waar te bezichtigen, te richten aan den

Bahnbevollmächtigten der Deutschen Reichsbahn bei den Niederländischen Eisenbahnen te Utrecht, Catharijnesingel HGB III.

Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 t/m. 1938

(Samengesteld door een groep mede-
werkers van het N.E.I., onder leiding van
Prof. Mr. P. Lief tinck)

28e publicatie van het Nederl. Econom. Instituut

Prijs f 2.10*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I.
1.50) Verkrijgbaar in den boekhandel

**UITGAVE:
DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM**

*Ter vervanging van haar door brand verloren gegane voorraad nummers van
Economisch-Statistische Berichten en Economisch-Statistisch Maandbericht
van den jaargang 1940, zou de redactie het zeer opprijs stellen, indien de
lezers, die hun exemplaren kunnen missen, deze aan haar zouden willen afstaan.*

Donateurs en leden van het
Nederlandsch Economisch In-
stituut worden opgeroepen tot
bijwoning van de

Vergadering van Curatoren, Stichters en Beschermers

op **Vrijdag 24 April 1942**
te 15.15 in het Beursgebouw
te Rotterdam.

AGENDA:

1. Goedkeuring notulen vorige vergadering.
2. Jaarverslag van den Wnd. Secretaris van Curatoren.
3. Benoeming nieuwe Curatoren.
4. Rondvraag.

Openbare werken en Conjunctuurbeweging

door **Dr. Ir. A. Baars**
PRIJS f 2.10*

Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 1.50.

In den boekhandel verkrijgbaar
**UITGAVE: DE ERVEN
F. BOHN N.V., HAARLEM**

Koninkl. Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS
SCHIEDAM

Onze terzake-kundige staf is te allen
tijde voor gratis advies te Uwer
beschikking.

Tel. 69300 (3 lijnen)

Egalisatiefondsen en Monetaire Politiek in Engeland en Nederland

door (derde druk)

Dr. H. M. H. A. van der Valk
30e publicatie van het Ne-
derlandsch Econom. Instituut

PRIJS:
f 2.10*

(Prijs voor donateurs en leden
van het N.E.I. f 1.50)

Verkrijgbaar in den boekhandel
Uitgave:

De Erven F. Bohn N.V., Haarlem

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

27^E JAARGANG

WOENSDAG 22 APRIL 1942

No. 1370

HOOFDREDACTEUR:

M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:

H. W. Lambers (Zwartewaal).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20.85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23.— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0.28 per mm. Andere pagina's f 0.22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:

Blz.

De beteekenis van de representatieve onderneming voor de prijspolitiek door <i>G. Brouwers</i>	178
Eenige financiële aspecten van de Nederlandsche symphonie-orkesten door <i>F. J. de Jong</i>	180
Ingezonden stukken. -	
Bedrijfsorganisaties en staatsorganen door <i>Mr. W. F. Lichtenauer</i> , met Naschrift van <i>Dr. P. Kuin</i>	184
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	184
Maandcijfers.	
Gecombineerde maandstaat van de vier Nederlandsche groote banken en het Nederlandsche bedrijf van de Nederlandsche Handel-Maatschappij	184
Statistieken.	
Stand van 's Rijks Kas — Bankstaten	185

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Van de *geldmarkt* zal voorloopig weinig nieuws zijn te melden. Hoogstens kan men verwachten, dat, indien door stijging van de buitenlandsche wisselportefeuille en/of „diverse rekeningen” meer middelen aan de markt toevloeien, en deze niet worden geabsorbeerd door een evenredige toeneming van den biljettenomloop, de Schatkist van de gelegenheid gebruik zal maken papier, dat rechtstreeks bij de centrale bank is ondergebracht, over te hevelen naar de open markt. Zooals wij in ons vorig overzicht reeds releveerden, is het alleszins waarschijnlijk, dat in de toekomst de aanwas van de buitenlandsche wisselportefeuille in heel wat kalmer tempo zal gaan dan in het verleden. Tijdelijk kan nog een flinke aanwas der buitenlandsche saldi voorkomen, omdat immers juist in de laatste vier tot zes weken zowel Duitsch bankpapier als saldi waren „gehamsterd”. Wanneer die voorraden, bij gebrek aan duidelijk motief tot aanhouden, aan de markt komen, kan dat tijdelijk weer leiden tot een acute sterke stijging van de desbetreffende posten.

De *obligatiemarkt* heeft geen belangrijke veranderingen te zien gegeven. De omzetten zijn betrekkelijk gering, en het is opvallend, dat op sommige dagen zelfs voor „hoofdfondsen” als de gestaffelde leening maar één of enkele noteringen tot stand komen. Ook de omzetcijfers zijn duidelijk geringer dan eenigen tijd geleden het geval was. De grootste omzet haalt nog steeds de $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1941, die zich in de verslagweek weer goed heeft gehouden. Opvallend is nog steeds de hooge notering voor de betrekkelijk kortlopende leening 3 pCt. 1936, die de week op $99\frac{3}{8}$ sloot. Nu het kennelijk in de bedoeling van de autoriteiten ligt om den rentevoet niet te laten dalen beneden de $3\frac{1}{2}$ pCt., en bovendien voor den komenden tijd de voorziening van de markt met schatkistpapier weer ruimschoots verzekerd lijkt, had men voor deze leening eerder een reactie verwacht.

De *aandeelenkoersen* vertoonden over het geheel genomen evenmin veel wijziging. De markt was meerendeels vrij verlaten, de omzetten klein, terwijl noch van koopers- noch van verkoperszijde veel animo aan den dag werd gelegd. De ondertoon was echter gunstig, en verscheidene fondsen sloten vrijwel op het hoogste punt, dat in den loop van de week werd behaald.

DE BETEEKENIS VAN DE REPRESENTATIEVE ONDERNEMING VOOR DE PRIJSPOLITIEK.

Inleiding.

De prijspolitiek moet steeds, en zeker in het huidige tijdsgewricht, dynamisch zijn. Gegeven de spanningen, die zich tengevolge van productieverhuizingen en schaarschtereverschijnselen voordoen, moet zij in sterke mate worden ingesteld op de concrete omstandigheden van het oogenblik, teneinde in het belang der bevolking een opwaartsche beweging van het prijsniveau te voorkomen of in elk geval te remmen. Daarnaast moet zij evenwel van bepaalde algemeene principes uitgaan, teneinde het verband met de fundamentele ontwikkeling van het economisch proces niet te verliezen. Zoo kan bijv. een tijdlang een aan een bepaalden datum gebonden prijsstop het voornaamste uitgangspunt van de prijspolitiek zijn, doch op den duur moeten de kosten der productie — binnen het raam der productiepolitiek, die uiteraard zoonodig tot bewust van de kosten afwijkende prijzen aanleiding kan geven — toch het richtsnoer voor de prijsbepaling zijn; zij het, dat men bij de omschrijving der kosten, en vooral bij de winstberekening, met de bijzondere omstandigheden kan rekening houden.

Nog een andere tegenstelling is te maken. De noodzaak tot het drukken van het prijsniveau, resp. tot het compenseren van prijsstijgingstendenties, kan er toe leiden een prijspolitiek te voeren, die gericht is op de individueele onderneming, teneinde van elk kostenvoordeel, dat daar in verborgen mocht zitten, ten bate van het algemeene prijsniveau gebruik te maken. Daartegenover staat, dat een economie, die weliswaar in sterke mate door den Staat wordt geleid, doch zich overigens baseert op een bedrijfsleven met een eigen bijzondere ondernemersverantwoordelijkheid, en die dus ook het verschijnsel van de markt vorming kent, zich niet kan onttrekken aan enkele, aan dit verschijnsel inherente, economische wetten, met name de eenheid van prijs voor hetzelfde artikel, onverschillig of dit door den eenen dan wel den anderen fabrikant wordt geproduceerd. Terwijl bijv. het eerstgenoemde systeem weliswaar bij de productie in beginsel alle kostenvoordeelen opspoort, is het de vraag, of deze voordeelen volledig aan het prijsniveau ten goede komen, tengevolge van het feit, dat de wijze, waarop de handel zijn inkoopsprijzen doorgeeft, uiterst moeilijk is te controleren. De kans is groot, dat deze zijn calculatie op basis van den hoogsten inkoopsprijs maakt.

Daartegenover heeft een prijspolitiek, die zich niet richt op den individueelen prijs van de individueele onderneming, doch op een, op bepaalde wijze vast te stellen, uniformen prijs voor de totale branche, het voordeel, dat de haten van de efficiënte productie ten goede komen aan de onderneming, die deze verdient, en dat de lasten eener inefficiënte productie eveneens door de betrokken onderneming zelve moeten worden gedragen. Niet alleen dus, dat een zoodanige politiek een prikkel vormt voor een zoo rationeel mogelijk bedrijf, zij bevordert naar alle waarschijnlijkheid in sterkere mate de stabiliteit van het prijsniveau dan de eerstgenoemde politiek.

Het element van de prijsontwikkeling.

In het licht van de bovenstaande algemeene opmerkingen is de recente ontwikkeling van de Deutsche prijspolitiek, in vergelijking met de Nederlandsche, zeer belangwekkend. Wij hadden reeds eerder de gelegenheid in dit tijdschrift de aandacht te vestigen op het verschil in de feitelijke omstandigheden, die de totstandkoming van de Nederlandsche en de Deutsche prijspolitiek begeleidden¹⁾. De Deutsche prijzen waren, tengevolge van de hoogcon-

junctuur in de dertiger jaren, in 1936 op een zoodanig peil gekomen, dat het Deutsche bedrijfsleven over het algemeen zeer behoorlijke winsten maakte. Juist om te voorkomen, dat de „Mengenkonjunktur” in een „Preiskonjunktur” zou omslaan, werd de bekende prijsstop van October 1936 afgekondigd. Het uitgangspunt van deze politiek was het prijsniveau stabiel te houden, hetgeen de toen heerschende prijs-kostenverhouding ook zeer goed mogelijk maakte. De uitzonderingen, die op den prijsstop werden toegestaan, konden dan ook van een incidenteel karakter zijn, zoodat de prijspolitiek gedurende langen tijd over het geheel op den individueelen prijs van de individueele onderneming bleef gericht. De enkele, voor den geheelen bedrijfstak getroffen, regelingen op het gebied voornamelijk van textiel- en leerindustrie wijzigden aanvankelijk het karakter van dit totaalbeeld niet in belangrijke mate.

In Nederland lag de situatie geheel anders. Daar had het bedrijfsleven een langdurige depressie doorgemaakt, die zeker niet was gecompenseerd door de matige opleving, welke zich in het tijdvak tusschen September 1936 en September 1939, tusschen de devaluatie en het begin van den oorlog, manifesteerde. Toen daar dan ook, zij het aanvankelijk in officieusen vorm, een prijsstop werd afgekondigd, die door de oorlogssituatie met acute kostenstijgingen, tengevolge van vrachtverhoogingen en prijsverhoogingen op de exportmarkten, geopaard ging, kon van een stabilisatie op het niveau van den prijsstop geen sprake zijn. Terwijl in Duitschland de uitzonderingen dan ook een incident bleven, werden zij hier te lande regel, zoodat het kostenprincipe als noodzakelijk richtsnoer van de prijspolitiek zich veel dwingender deed gelden. Bij de hanteering van dit kostenprincipe, ging men, zooover practisch mogelijk, reeds aanstonds principieel niet van de individueele onderneming uit, doch van den bedrijfstak, en zoo ontstonden, op basis van de kosten van het representatieve bedrijf vastgestelde, algemeene prijsregelingen in den vorm van uniforme maximumprijzen dan wel uniforme calculatieschema's. Niet alleen aangezien dit op zichzelf reeds het meest practische middel bleek om de plotselinge prijsbeweging, wortelende in herhaalde kostenstijgingen en psychologische invloeden, meester te worden, doch ook omdat dit bij de organisatie van het Nederlandsche economische leven, met zijn uitgebreiden handelsstand en diens vaak zeer uiteenlopende marges, de beste weg leek om het prijsniveau met de werkelijke kosten der productie in overeenstemming te brengen.

Behalve ten aanzien van den aard der prijsbeweging week het beeld hier ook in zooverre van dat in Duitschland af, dat aldaar de Staat in veel sterkere mate als directe opdrachtgever van de industrie optrad. Het belang bij den individueelen prijs was in Duitschland, dan ook veel grooter dan hier te lande. Het is daarom zeer goed te verklaren, dat, toen men ook in Duitschland de prijspolitiek in sterkere mate op het principe van de kosten ging instellen, men dit niet deed door vaststelling van algemeene prijzen, doch in den vorm van calculatierichtlijnen voor de ondernemingen, die in opdracht van den Staat werkten. Zoo ontstonden de „Leitsätze für die Preisermittlung auf Grund der Selbstkosten bei Leistungen für öffentliche Auftraggeber (L.S.Ö.)”, de „Leitsätze für die Preisermittlungen auf Grund der Selbstkosten bei Bauleistungen für öffentliche Auftraggeber (L.S.B.Ö.)” en de „Richtlinien der Preisbildung bei öffentlichen Aufträgen (R.P.Ö.)”.

In dit systeem paste vervolgens logisch als complement het voorschrift van par. 22 der bij het begin van den oorlog afgekondigde „Kriegswirtschaftsverordnung”, hetwelk de ondernemingen individueel dwingt hun prijzen zoo laag mogelijk vast te stellen. De zeer algemeene tekst van dit voorschrift luidt:

„Preise und Entgelte für Güter und Leistungen jeder

¹⁾ „E.-S.B.” van 21 en 28 Mei 1941.

Art. müssen nach den Grundsätzen der kriegsverpflichteten Volkswirtschaft gebildet werden²⁾.

Voorzoover prijzen achteraf blijken niet voldoende te zijn verlaagd, kunnen de behaalde winsten, afgezien van de strafbepalingen, worden afgeroomd.

De opwaartsche druk, dien de oorlog ook in Duitschland, zij het in veel mindere mate dan in Nederland, teweeg bracht, werd hier dus ondervangen door een tegendruk op het bedrijfsleven, teneinde de effectiviteit van den prijsstopt, en daarmee de stabilisatie van het prijsniveau, zooveel mogelijk te handhaven.

Ook in Nederland bleek men tenslotte, in aansluiting op den prijsstopt en het systeem der algemeene prijsregelingen, behoefte te hebben aan een maatregel, die ter compensatie van de stijgingsinvloeden een algemeenen druk op de prijzen zette. Het Prijsvormingsbesluit 1941 legt in artikel 1³⁾ naar analogie van de bovengenoemde par. 22 van de „Kriegswirtschaftsverordnung“, de verplichting op „de prijzen en vergoedingen voor goederen en diensten van elken aard zoodanig te vormen, dat deze beantwoorden aan de eischen, welke het algemeen belang, in het bijzonder met betrekking tot de oorlogsomstandigheden, stelt“. De ondernemer was dus niet meer gerechtigd zich z.m. aan zijn, door den prijsstopt of op andere wijze officieel goedgekeurden, prijs te houden; wanneer zijn winst, den tekst van artikel 1 in aanmerking nemende, daartoe aanleiding gaf, moest hij naar beneden. Dit was dus zeker niet een nieuw principe van prijsvorming, doch een tactische compensatiepolitiek. Het lag intusschen voor de hand, dat voor een goede uitvoering van dit artikel daaraan een concrete inhoud moest worden gegeven, die den ondernemer een zeker houvast bood. Evenals dat in Duitschland in den vorm van een groot aantal uitvoeringsvoorschriften is gedaan, zullen ook hier te lande eerlang bepaalde richtlijnen ter zake het licht zien.

Hoewel dit besluit in beginsel van algemeene strekking was, is het met het oog op deze beschouwing van belang er op te wijzen, dat in de praktijk ten aanzien van de toepassing van dit besluit een uitzondering werd gemaakt voor die algemeene prijsregelingen, die in den vorm van maximumprijzen een beschikking van den betrokken Secretaris-Generaal werden vastgelegd. Men ging er daarbij van uit, dat deze maximumprijzen zoodanig waren gecalculceerd, dat zij geacht konden worden aan de voorschriften van artikel 1 van het Prijsvormingsbesluit te voldoen. Aangezien deze maximumprijzen, zooals alle algemeene prijsregelingen, zooveel mogelijk op de kosten van de representatieve onderneming werden gebaseerd, was dit dus een zeer belangrijk te achten bevestiging van het principe, dat de kosten van de representatieve onderneming de basis van de prijspolitiek moeten zijn²⁾. Voorzoover het stelsel van de algemeene prijsregelingen geleidelijk een verdere uitbreiding vond, beteekende dit dus, dat dit principe in toenemende mate aan de prijspolitiek richting gaf. Deze feitelijk gevolgde praktijk heeft juist dezor dagen nog weer eens zijn formeele uitdrukking gevonden bij de publicatie van de richtlijnen, die bij de behandeling van verzoeken tot prijsverhoging, alsmede bij de vaststelling van algemeene prijsregelingen, in acht worden genomen. Met zooveel woorden wordt daar gezegd, dat: „indien deze richtlijnen worden gebezigt tot vaststelling van voor meerdere bedrijven geldende uniforme prijzen of in calculatieschema's op te nemen uniforme tarieven, dient uitgogaan te worden van de kosten van een gemiddeld goed geleid bedrijf“. De boven besproken verhouding van in een officieele beschikking vastgelegde maximumprijzen tot het Prijsvormingsbesluit 1941 vormt van deze uitspraak het logische complement.

Het element van de efficiency.

Uit het bovenstaande is gebleken, dat de praktische noodzaak van de hier in den loop van den oorlog ontstane prijsbeweging de Nederlandsche prijspolitiek logischerwijze het economisch juiste principe van de representatieve onderneming als basis van de vast te stellen prijzen tot richtsnoer deed kiezen, aangezien het slechts met behulp van de, op basis van dit principe vastgestelde, algemeene prijsregelingen mogelijk bleek de prijsbeweging te beheerschen. De beteekenis van dit principe gaat echter, zooals terloops ook uit het voorgaande bleek, veel verder dan die van een tactisch hulpmiddel bij de beheersching van het prijsniveau. Het feit nl., dat op deze wijze de economisch juiste prijs wordt benaderd — op de theoretische bewijsvoering dienaangaande kunnen wij in dit verband bezwaarlijk ingaan —, brengt met zich dat door de hanteering van dit principe ook een zoo economisch mogelijke uitoefening van de productie wordt bevorderd. Bij een op dusdanige wijze vastgestelden uniformen prijs heeft de ondernemer er alle belang bij de efficiency in zijn bedrijf zoover mogelijk op te voeren, aangezien hem daardoor de voordeelen van deze efficiency ten goede komen, en de oneconomisch werkende ondernemingen op den duur worden uitgeschakeld. De voordeelen, die de vrije marktprijs in dit opzicht bezit, blijven daarmee behouden, zonder dat de nadeelen, die in de moderne economische maatschappij van een volledig vrijen prijs het gevolg kunnen zijn, daarmee gepaard gaan. De consequenties hiervan voor de economische politiek op langere termijn bezien, kunnen wij in het kader van dit artikel niet uitwerken; daarvoor is dit vraagstuk, gezien de gecompliceerdheid van de economische machinerie en de draagwijdte van de fundamentele tendenties, waardoor deze in de 20e eeuw wordt beheerscht, van te grooten omvang. Voldoende is hier op de beteekenis van een dusdanig opgevatte politiek voor het bedrijfsleven de aandacht te vestigen.

Wij zien hiertoe te gereeder aanleiding, aangezien ook de Deutsche politiek, die, zooals wij uiteenzetten, door de feitelijke omstandigheden in veel sterkere mate een zuivere stabilisatiepolitiek is geweest, zich, gezien de noodzaak van opvoering van het prestatievermogen der industrie, meer en meer door dit beginsel is gaan laten leiden. Sedert 6 November 1941, toen de „Richtlinien des Beauftragten für den Vierjahresplan für Preis- und Gewinnmessung bei Rüstungsaufträgen“ werden afgekondigd, worden in Duitschland nl. in toenemende mate uniforme prijzen vastgesteld voor goederen, die van beteekenis zijn voor de oorlogvoering; en dit is begrijpelijkerwijze een uitgebreid terrein. In verband met de mate, waarin het Deutsche bedrijfsleven rechtstreeks voor de Overheid werkt — wij wezen daar reeds op —, is de prijsstelling voor de goederen op dit gebied steeds als het kernstuk van de prijspolitiek beschouwd. Vandaar dat aan deze nieuwe politiek tot het vaststellen van uniforme prijzen groote, principieele, beteekenis kan worden gehecht.

De nadeelen, die aan het systeem der individueele prijzen juist uit een oogpunt van efficiency verbonden waren, konden tenslotte niet meer worden onderschat³⁾. Niet alleen immers, dat deze prijsstelling met zich bracht, dat de slechtst werkende onderneming den hoogsten prijs verwierf, doch, aangezien de winst doorgaans als een percentage van de kosten werd vastgelegd, verkreeg zij ook de grootste winst. Hoe belangrijk en noodzakelijk het aanvankelijk was de prijzen als een eerste benadering zoo scherp mogelijk op de individueele kosten te baseeren, teneinde prijsopdriving ten koste van de Overheid te voorkomen, de consequenties, die van deze individueele prijsstelling het gevolg bleken, waren niet slechts uit een

²⁾ Zie hierover uitvoegiger ons artikel „Richtlijnen voor de prijspolitiek“ in „Economische Voorlichting“ van 27 Augustus 1941.

³⁾ Zie hierover Dr. H. Dichgans: „Feste Preise bei öffentlichen Aufträgen“ in het „Mitteilungsblatt des Reichskommissars für die Preisbildung“ van 22 December 1941.

oogpunt van billijkheid, doch veel meer met het oog op deze bedrijfsefficiency verwerpelijk. Men had er immers een belang bij, zijn kosten zoo hoog mogelijk te doen zijn. Bij het verlaten van de oude politiek stond dan ook niet zoozeer het eveneens belangrijke element van een zoo eenvoudige en harmonisch mogelijke prijspolitiek op den voorgrond, doch het uit een oogpunt van productie belangrijke element van de bevordering der efficiency. Het is welhaast overbodig hier nog aan toe te voegen, dat deze systeemwijziging niet in strijd kwam met, doch veeleer gericht was op, een zoo goed mogelijke handhaving van een stabiel prijsniveau.

Aangezien de prijs bij deze uniforme prijsregelingen, evenals hier te lande, wordt gebaseerd op de kosten van het gemiddelde goed geleide bedrijf, ontvangt nu automatisch het gunstigst werkende bedrijf een hogere winst, zooals dat bij een al te letterlijke toepassing van de „L.S.Ö.”-richtlijnen vroeger de ongunstigst werkende bedrijven deden. In de praktijk wordt dit eenheidsprijsstelsel nog eenigermate gedifferentieerd toegepast, voorzover de kosten der ondernemingen te zeer uiteen liggen. In dat geval worden groepsprizen gevormd. Ondernemingen, wier kosten voor prijzen van de eerste en laagste groep te hoog zijn, kunnen op hun verzoek in een hogere groep worden ondergebracht. Teneinde deze onvermijdelijke variatie op de politiek der uniforme prijzen evenwel zoo veel mogelijk te beperken, komen de in hogere groepen ondergebrachte ondernemingen niet in aanmerking voor een zeer belangrijk voordeel, hetwelk de onder de laagste kostengroep vallende ondernemingen genieten. De bijzondere winsten, die de zeer efficient werkende ondernemingen ook bij de, op relatief lage kosten gebaseerde, prijzen van de eerste groep genieten, komen niet in aanmerking om op grond van par. 22 van de „Kriegswirtschaftsverordnung” te worden afgeroomd. Deze bepaling, die dus, zooals boven uiteengezet, geheel analoog is aan de, hier te lande gevolgde praktijk ten aanzien van de in een beschikking vastgelegde maximumprijzen met betrekking tot het Prijsvormingsbesluit, verzekert den ondernemingen het volle voordeel hunner efficiency. Het voorschrijf tenslotte, dat de uniform vastgestelde prijzen voor een zoo lang mogelijke termijn, bijv. een jaar, dienen te gelden, geeft in dit opzicht nog een extra waarborg.

Het streven, de prijspolitiek dienstbaar te maken aan een opvoering van de efficiency en dus den prijs op de representatieve onderneming te baseeren, heeft niet slechts zijn weerslag gevonden in het vaststellen van uniforme prijzen, doch ook in een wijziging van de „L.S.Ö.”, „L.S.B.Ö.” en „R.P.Ö.” Naast de goederen, waarvoor uniforme prijzen kunnen worden vastgesteld, zijn er immers vele, die daarvoor van een te individueel karakter zijn. Daarvoor moeten dus de algemeene calculatierichtlijnen blijven gelden, tenzij weer uniforme maximumcalculatieschema's zijn vastgesteld, zooals op ruime schaal hier te lande geschiedt, doch ook in Duitsland. De metaalindustrie en ook de bouwindustrie leenen zich daar om verschillende redenen echter minder toe. De genoemde calculatierichtlijnen zijn nu, bij besluiten van 12 Februari 1942, overeenkomstig het boven weergegeven streven, in een tweetal belangrijke opzichten gewijzigd. In de eerste plaats is de winstbepaling practisch los gemaakt van de kosten en is zij hoofdzakelijk betrokken op het bedrijfskapitaal. In de tweede plaats echter is aan deze winst, die uit kapitaalrente en een ondernemerspremie is samengesteld — op het karakter hiervan kunnen wij in dit verband overigens niet nader ingaan — een derde bestanddeel toegevoegd, nl. een „prestatiepremie”. De ondernemer, die bijzonder economisch werkt, kan op een dergelijke premie aanspraak maken, terwijl de ondernemer, die oneconomisch werkt, zijn winst daarentegen met een bepaald bedrag verminderd ziet. Het ligt voor de hand, dat men, om voor deze „prestatiepremie” een maatstaf

te vinden, zich weer op de kosten van de representatieve onderneming zal moeten baseeren. In zoverre loopt deze techniek dus parallel met die van het op de kosten van het representatieve bedrijf gebaseerde calculatieschema. Hetzelfde beginsel, aan de eischen der voor deze goederen geldende bijzondere techniek aangepast, vindt dus ook hier weer toepassing.

Wij hebben gemeend, op dit prijspolitieke principe nog eens de aandacht te moeten vestigen, omdat het naar onze opvatting als van fundamenteele beteekenis voor een theoretisch zoowel als practisch verantwoorde prijspolitiek kan worden beschouwd.

G. BROUWERS.

ENIGE FINANCIËLE ASPECTEN VAN DE NEDERLANDSE SYMPHONIE-ORKESTEN.

1. Inleiding.

Het wezen van het economisch handelen is het doen van een keuze uit schaarse, alternatief aanwendbare, productie-middelen ter bevrediging van de menselijke behoeften, volgens de steeds aan wijziging onderhevige maatstaf, die het preferentie-schema ons biedt.

In dit preferentie-schema vindt ook de behoefte aan cultuurgoeieren een plaats, en deze plaats kan eveneens aan wisseling onderhevig zijn. Wij zien bijvoorbeeld, hoe o.m. de morele slag van de oorlog, speciaal in een zozeer geteisterde stad als Rotterdam, een reactie bij het publiek heeft opgewekt, in die voege, dat de concertzalen beter dan ooit zijn bezet, zonder dat de toegangsprijzen zijn verlaagd, en zonder dat de koopkracht van het publiek is verhoogd. Wij zien hier duidelijk de psychologische achtergrond van de wisseling in de vraag.

Teneinde de artistieke behoeften te bevredigen, zal de mens dus gebruik maken van middelen, die ook kunnen dienen tot bevrediging van andere dan artistieke behoeften. Dit feit brengt met zich, dat zich aan elke prestatie op kunstgebied een economisch aspect voordoet.

Wij mogen dus zeggen, dat aan het Nederlandse orkestwezen, dat hier zal worden behandeld, behalve het in het oog springende artistieke aspect ook nog een economische zijde zit, die weliswaar minder bekend is, maar toch evenzeer van belang. Het uitvoeren van de negende symphonie van Beethoven heeft om de boven ontvouwde redenen eveneens zijn economische zijde. Men zou zelfs kunnen zeggen — en daar wil ik ten eerste de nadruk op leggen —, dat een artistieke prestatie niet te volbrengen is, zonder dat aan bepaalde economische voorwaarden is voldaan, en dat het economisch aspect van het kunstleven niet zuiver is te bevatten, zonder ook sommige punten van artistieke aard aan te roeren, al is het, waar het ons om het economisch aspect te doen is, zaak, de artistieke punten in deze verhandeling tot een minimum te beperken.

2. De Nederlandse symphonie-orkesten.

Om verschillende redenen moeten wij onderscheid maken tussen de stedelijke orkesten en de radio-orkesten. Allereerst wegens de andere vorm van exploitatie: het inkomen van de omroeporkesten is gegarandeerd, omdat ze onderdeel zijn van een groter lichaam met een ruimer budget; de inkomens van de stedelijke orkesten daarentegen waren vóór Mei 1940 in principe afhankelijk van de opbrengst en het aantal van de gegeven concerten. Dit bracht met zich, dat de orkestleden of „muzikanten” (zoals men in vakkringen, zonder enig gevoel van denigratie, pleegt te zeggen) een geheel andere sociale positie innamen.

De instrumentalisten van de omroep-orkesten waren van hun positie zeer veel meer verzekerd dan de leden van de stedelijke symphonie-orkesten; immers de sala-

riëring van de spelers uit de laatste categorie was steeds zeer laag en bovendien veelal onvast; zooals zal blijken, werkten zij in enkele steden niet veel boven steun-niveau. Een muzikant in een omroep-orkest verdiende daarentegen niet zelden twee- tot driemaal zoveel.

Daarbij komt tenslotte nog het feit, dat de omroep-orkesten eigenlijk op de vrije podia niet in concurrentie kwamen met de stedelijke orkesten; de omroep-orkesten deden niet mee in de wedijver om concerten te kunnen geven.

Het is ons in deze verhandeling dan ook uitsluitend om de stedelijke orkesten te doen; de radio-orkesten laten wij buiten beschouwing.

Nederland bezit acht van zulke stedelijke symphonie-orkesten. Men kent ze gewoonlijk bij de naam of bij de afkorting daarvan, maar niet zelden ook bij die van den dirigent, die er de scepter zwaait. In verband daarmee volgen hieronder onze orkesten met alle drie deze aanduidingen. Ook de juridische vorm, waarin zij zijn gevat, alsmede de standplaats, willen wij aangeven.

Het Concertgebouw-Orkest¹⁾, het Residentie-Orkest en het R.Ph.O. rekent men tot de zgn. „grote orkesten“: zij bezetten de drie belangrijkste concert-podia in den lande.

Teneinde een indruk te kunnen geven van de werkgelegenheid, die het orkestwezen biedt — waarbij, zoals vanzelf spreekt, blijkt, dat we te doen hebben met een zeer loon-intensief bedrijf —, moge het volgende schema dienen:

Bezetting van het symphonie-orkest.

Houtblazers		Koper		Slagwerk		Strijkers	
fluit	3	hoorn	4	pauken	1	1e violen	14
hobo	3	trompet	2	overig slagw.	1	2e violen	14
clarinet	3	bazuin	3			altviolen	10
fagot	2	tuba	1			cellen	8
						contrabassen	6
11		10		2		52	

Totaal 75

Nu is zulk een bezetting van 75 man voor ons land weliswaar heel groot; de meeste orkesten komen niet zover en hebben met name een dunnere strijkers-bezetting, en soms slechts „dubbele houtblazers“ in stede van de hier aangegeven driedubbele. Het Concertgebouw-Orkest daarentegen omvat 87 man, het R.Ph.O. telt 73 spelers, de H.O.V. slechts 47.

De omvang van de bezettingen loopt dus zeer uiteen, en, behalve door de kleinere bezetting van strijkers-groep en houtblazers, wordt deze variatie mede teweeg gebracht door de bijzondere instrumenten (zoals bijv. 3e en 4e trompet, enz.), die de grote orkesten wel, de kleinere gewoonlijk niet rijk zijn: zij moeten deze krachten in voorkomende gevallen bijhuren.

3. Financiële toestand vóór Mei 1940.

Nadat wij aldus ons object, waarvan wij het financiële aspect willen bezien, wat nader hebben bepaald, gaan wij

over tot een beschouwing van de ontwikkelingsgang der orkesten in financieel opzicht — een ontwikkelingsgang, die juist op dit moment zozeer is versneld.

Beginnen wij met het bezien van de toestand van vóór Mei 1940, dan moeten wij ons nochtans voor ogen blijven houden, dat deze toestand nog niet geheel tot geschiedenis is geworden; zij het ook, dat grote delen belangrijk zijn gewijzigd of bezig zijn zich te wijzigen.

a. Exploitatie-rekeningen.

Het symphonie-orkest is een omvangrijk lichaam, en het instandhouden er van brengt grote kosten met zich.

Wat de vraag naar het „product“ betreft: het is zeer moeilijk, een vraag-curve naar muziekgenot te construeren, daar geheel andere factoren dan de koopkracht, hier in veel sterkere mate dan bij producten van andere aard, hun overwegende invloed doen gelden. Uit dezen hoofde kan men de mening uitspreken, dat ook historische gegevens omtrent de vraag minder als prognose-materiaal bruikbaar zijn dan gegevens betreffende het gebruik van eerste levensbehoefte.

In de inleiding tot deze verhandeling stonden wij reeds even stil bij de extra-economische factoren, die wisseling in de vraag naar dit „product“ kunnen veroorzaken.

Er zal een latente vraag zijn; of deze echter bij het publiek werkelijk tot uiting komt, hangt onder meer af van het cultuurpeil van de bevolking en van de richting, waarin de volksopvoeding is geleid. Men kan wel vaststellen, dat de omvang van de vraag niet groot is, gezien de omvang van de bevolking en ons cultuurpeil op ander gebied en vooral gezien het hoge artistieke peil van de uitvoeringen op het gebied van de muziek zelf.

Daar wij hiervoor zagen, dat de kosten hoog zijn, kunnen we reeds veronderstellen, dat de financiële zijde van het orkestwezen tot grote moeilijkheden aanleiding zal geven.

Als voorbeeld nemen we het jaarverslag 1939/40 van het R.Ph.O., het enige orkest, dat gewend is zijn jaarverslag te publiceren. Daarin vinden we een exploitatie-rekening, die bovenaan de volgende pagina in overzichtelijke vorm is weergegeven.

Het orkestwezen is een zeer loon-intensief bedrijf; van elke f 100,— van het budget wordt f 79,— aan loon uitbetaald. Entrées en verhuringen dekten tot voor kort van die f 100,— gewoonlijk slechts f 17,—. De overige 83 pCt. moest men dus op andere wijze zien te dekken.

Uit deze exploitatie-rekening blijkt, dat het R.Ph.O. kans zag, zijn kosten voor ruim de helft uit entrées en verhuringen goed te maken. Het R.Ph.O. had in het seizoen 1939/40 tachtig uitvoeringen; elke uitvoering kostte dus rond f 1000,—. Hoe moest men nu het ongedekte deel van de kosten bestrijden? Dit geschiedde door middel van steunverlening vanwege bevriende verenigingen, voorts door middel van donaties en overheids-subsidies. Zelfs in het seizoen 1940/41, gedurende hetwelk de uitvoeringen plaats vonden in een telkens weer uitverkochte zaal met 1365 plaatsen (te weten de „Koninginnekerk“ te Rotterdam), konden de

Volledige naam van het orkest	Standplaats	Gangbare afkorting	Dirigenten	Juridische vorm
Concertgebouw-Orkest	Amsterdam	(Concertgebouw)	{ Willem Mengelberg Eduard van Beinum	N.V.
Residentie-Orkest	Den Haag	—	Frits Schuurman	Vereniging
Rotterdams Philharmonisch Orkest	Rotterdam	R.Ph.O.	Eduard Flipse	Stichting ¹⁾
Utrechts Stedelijk Orkest	Utrecht	U.S.O.	Willem van Otterlo	Vereniging
Groningse Orkest-Vereniging	Groningen	G.O.V.	Kor Kuiler	Vereniging
Arnhemse Orkest-Vereniging	Arnhem	A.O.V.	Jaap Spaanderman	Vereniging
Haarlemse Orkest-Vereniging	Haarlem	H.O.V.	{ Toon Verhey Marinus Adam	Vereniging
Maastrichts Stedelijk Orkest ²⁾	Maastricht	—	Henri Hermans	Vereniging

¹⁾ Het R.Ph.O. is een stichting sedert 1937. Sedert zijn oprichting in October 1918 tot Mei 1937 was het een vereniging en heette toen „Genootschap het Rotterdams Philharmonisch Orkest“.

²⁾ In het Maastrichts Stedelijk Orkest werken ook dilettanten mede.

Exploitatie-rekening R.Ph.O. seizoen 1939/40.
(bedragen in duizenden guldens)

<i>Inkomsten.</i>		<i>Uitgaven.</i>	
recettes e.d. ¹⁾	48,5	lonen en salarissen eigen spelers	63,0
steun ²⁾ bevriende verenigingen, donaties	10,5	lonen en salarissen losse medewerkers	2,0 ²⁾
overheids-subsidies	28,0	lonen en salarissen solisten	4,0
		zaalhuren	2,0
		administratie en reclame	5,5
		auteursrechten	0,5
		vermakelijkheidsbelasting	2,5
		diverse onkosten	7,5
Totaal	87,0	Totaal	87,0

¹⁾ Onder recettes e.d. wordt niet alleen de opbrengst van kaart- en abonnements-verkoop verstaan, maar ook de bedragen, ontvangen voor begeleidingen, radio-uitvoeringen etc.

²⁾ In verband met de mobilisatie was de post „lonen en salarissen van losse medewerkers” aan de hoge kant.

kosten bij lange na niet worden gedekt door de eigen verdiensten.

Vergelijken we hiermee de exploitatie-rekening van een van de kleinere orkesten, waarvan men bereid was ons inzage te verlenen, nadat deze rekening volgens hetzelfde schema is opgesteld, dan blijkt, dat een grote groep kleine posten naar verhouding niet al te veel verschilt van de bovenstaande. Aanzienlijke verschillen treden alleen op bij die posten, die nauw samenhangen met de grootte van het orkest en het belang van het podium, terwijl we ook het verschillende aantal uitvoeringen in aanmerking moeten nemen. Die sterk verschillende posten zijn dan: recettes e.d., lonen en salarissen eigen spelers, en dikwijls ook de post lonen en salarissen solisten. Het R.Ph.O. pleegt bijvoorbeeld voor zijn „dure” Vrijdagavond-concerten bekende, en dus eveneens dure, solisten te engageren, hetgeen niet ieder orkest zich als regel mag veroorloven; zulks hangt af van het belang van het podium.

Bezien wij de structuur van de exploitatie-rekening, dan staat de post lonen en salarissen van eigen spelers vast, omdat een symphonie-orkest, dat aan te stellen artistieke vereisten voldoet, nu eenmaal een bepaalde omvang vergt, alsmede moet voldoen aan redelijke eisen betreffende de salariering — aan welke eisen, zoals wij beneden zullen zien, gewoonlijk nog niet eens behoorlijk is voldaan. Met andere woorden: uitgaande van de uitgaven-zijde van de exploitatie-rekening kan men niet tot een sluitende begroting komen.

Bezien wij de mogelijkheden om de exploitatie-rekening door verhoging van de posten van de inkomsten-zijde sluitend te maken, dan kunnen we het volgende opmerken. De vraag naar het artikel muziek is niet geheel bepaald. Deze is latent en moet tot leven worden gevekt door opvoering van het culturele peil van het publiek (een orkest werkt hieraan ook zelf mee, bijvoorbeeld door het houden van mondeling 'toegelichte volks-concerten), door leiding van de publieke smaak (radio), en tenslotte door een normale reclame voor de uitvoeringen, hetgeen dus weer *verkoop-kosten* vereist.

Er mogen geen hoge toegangsprijzen worden gevraagd, want muziek is, economisch gezien, een marginaal goed: een „luxe-artikel”, d.w.z. een artikel, waaraan men eerst toekomt, wanneer de eerste levensbehoeften reeds lang zijn bevredigd. De uitgaven aan muziekgenot in een gezins-budget moeten dus gewoonlijk relatief laag blijven.

De vraag naar zulk een marginaal goed is in het algemeen elastisch. Bij de vraag naar muziek doet zich echter het merkwaardige verschijnsel voor, dat deze voor een deel van het publiek volkomen inelastisch is: een deel van het publiek zal, welke entrées ook worden geheven, altijd concerten blijven bezoeken; een ander deel daarentegen zal nooit uit eigen beweging tot concertbezoek komen, hoe laag men de toegangsprijzen ook zou stellen. De vraagcurve zal dus een bijzonder verloop hebben.

Zoals wij reeds opmerkten, zou men de vraag moeten stimuleren door middel van verkoop-kosten. Deze belastingen echter aan de andere kant het budget weer.

Bij deze financiële beschouwingwijze mogen wij echter niet blijven staan. Immers het is een culturele noodzakelijkheid, dat brede lagen van de bevolking de waarde van de muziek als levensuiting en -verrijking leren beseffen. Het is dus veeleer een kwestie van volksopvoeding. Dit probleem hopen wij in een volgend artikel te behandelen.

b. Overheids-subsidies.

De Overheid had zich de hiervoor gestelde opvatting reeds enigermate gerealiseerd en was tot het verlenen van een zekere bijdrage aan de orkesten overgegaan.

Deze subsidies zijn bekend voor alle orkesten. Het jaarverslag van het R.Ph.O. verstrekt ons deze gegevens. Het R.Ph.O. zelf kreeg zijn eerste Rijks-subsidie uitgetrokken voor het jaar 1941.

Toegezegde jaarlijkse subsidies aan de Nederlandse orkesten. (toestand in September 1940)

Naam van het Orkest	Rijk	Gemeente	Provincie	Totaal
Concertgebouw-Ork.	46.000	142.000	11.250	199.750
Residentie-Orkest	25.000	117.000 ¹⁾	—	142.000
R.Ph.O.	10.000	25.000	—	35.000
U.S.O.	20.000	52.500	—	72.500
A.O.V.	16.000	24.800	3.200	44.000
G.O.V.	15.000	42.750	3.000	60.750
Maastr. Sted. Ork. ¹	8.000	13.500	720	22.220
H.O.V.	5.000	25.000	4.500	34.500

¹⁾ Waarbij f 30.000 ten bate van het Pensioenfonds.

Deze opsomming noemt bij de H.O.V. niet de subsidie, die bovendien nog wordt verschaft door de naburige gemeente Bloemendaal. Deze bedraagt f 2500 en brengt het totaal voor de H.O.V. op f 37.000.

Een zekerheid-gevende basis was de factor subsidies voor de orkesten echter niet: vóór Mei 1940 sprong de Overheid er nogal willekeurig mee om, zoals blijken moge uit de subsidie voor de H.O.V., die in 1940, na een geweldige strijd van het orkest en zijn vrienden — o.a. door middel van een perscampagne —, wat het gemeenteaandeel betreft op f 25.000 is gebracht.

Een overzicht over het historisch beloop van de subsidies aan de H.O.V. geeft het volgende beeld:

Overheids-subsidies aan de H.O.V. (in guldens)

Jaar	Rijk	Gem. Haarlem	Gem. Bloemendaal	Provincie	Totaal
1920	5.000	30.000	nihil	5.000	40.000
1925	5.000	20.000	„	5.000	30.000
1928	2.500	15.000	„	2.500	20.000
1930	2.500	15.000	2.000	2.500	22.000
1939	2.500	15.000	2.500	2.500	22.500
1940	5.000	25.000	2.500	4.500	37.000

Dit orkest zat in 1940 zodanig aan de rand van de afgrond, dat een verder voortwerken zonder verhoging van subsidie eenvoudigweg uitgesloten was. De gemeente stemde toen toe in verhoging, met het gevolg, dat Rijk

en Provincie meelingen: deze toch volgden sedert 1928 de gedragsregel, dat ze de subsidie-bevegingen van de gemeente Haarlem procentueel plachten te volgen. Het orkest was nu althans van een zekere ondergang gered, doch de toestand was ook toen nog allesbehalve bevredigend.

c. Economische toestand van de orkestleden.

De salariëring der orkestleden loopt uiteen naar hun aantal dienstjaren en hun plaats in het orkest: een „hogere lessenaar” betaalt heter dan een „lagere”, d.w.z., dat bijvoorbeeld de aanvoerder der eerste violen, de „concertmeester”, meer verdient dan zijn collega's uit de strijkersgroep.

Wij zagen boven, hoe de H.O.V. aan de rand van de ondergang heeft gestaan, en dat het Orkest werd gered door een subsidiëring, die de aflossing van de schuldenlast mogelijk maakte.

Het R.Ph.O. had een minder grote schuldenlast dan de H.O.V. Echter was dat slechts in schijn fraai. Want dit effect werd bereikt, door de post lonen en salarissen van eigen spelers op de begroting als sluitpost te doen fungeren: de lonen werden zolang omlaaggeschroefd tot de rekening sloot. Dit was een onhoudbare toestand.

De pensioenregeling der orkestleden was in vele gevallen gebrekkig; soms ontbrak deze zelfs totaal. In het boekje „Nooden van de symphonie-orkesten”, overdruk uit het orgaan „De Muziekwereld” van de grote vakvereniging van musici, de Nederlandse Toonkunstenaars-Bond (N.T.B.), vindt men op pag. 15 hierover het volgende:

„Ons is een geval bekend, waar, met instemming van de orkestleden, in de loop van enkele jaren een vrij aanzienlijk bedrag uit het pensioenfonds voor de exploitatie van het orkest is verbruikt. Dit is natuurlijk geschied met de beste bedoelingen om het orkest in leven te houden; het is, zooals we reeds zeiden, gedaan met toestemming van de musici; maar het is niettemin een veeg teekzen. Want als dit doorgaat, wordt de ondergrondse verzorging dezer musici onherroepelijk ondergraven”.

Alleen bij het Residentie-Orkest was de pensioenregeling behoorlijk in orde.

De salarisbetaling in geval van ziekte was overal bevredigend geregeld.

Na al het voorgaande zal het geen verwondering wekken, dat de lonen der muzikanten gewoonlijk zeer laag waren. Bij het R.Ph.O. bedroegen deze tot voor kort f 15 tot f 21 per week; het bovengenoemde boekje van de N.T.B. noemt voor het Residentie-Orkest bedragen van f 14 tot f 80; een van de kleinere orkesten betaalde f 16 tot f 25.

De meeste muzikanten zullen dus hebben gewerkt tegen een salaris, dat niet ver boven steun-niveau lag. Daarbij moet men bedenken, dat zij geroutineerde artisten zijn, die soms een conservatorium-opleiding, en anders toch kostbare privaattlessen genoten hebben.

Een indruk van deze opleidingskosten krijgt men, wanneer men zich voor ogen stelt, dat een conservatorium-opleiding ongeveer vijf jaren duurt, waarbij de leskosten f 360.— per jaar bedragen. En daarbij komen nog de kosten van muziek en instrumenten.

Daar verder bekend is, dat de meeste muzikanten uit gezinnen komen, die weinig kapitaalkrachtig zijn, en dat zij de onderhoudskosten aan hun instrumenten en hun kleding ten behoeve van de uitvoeringen zelf moeten betalen, zal het duidelijk zijn, dat, bij dit lage leeuw-niveau, de financiële toestand van de muzikanten bepaald ongunstig was te noemen. Daar staat tegenover, dat de van hen verlangde prestaties eerder zwaar waren: men vergde van hen de meest ingespannen arbeid op de repetities, des ochtends van 9 tot 12 uur, en vaak op extra repetities, terwijl men bovendien kan rekenen op een 80 tot 120 uitvoeringen per jaar.

Hiermee is deze klaagzang echter nog niet ten einde. Want het is nog niet zo heel lang geleden, dat men de

orkestleden alleen maar engageerde voor de duur van het seizoen: ongeveer van October tot Mei. De overige maanden waren zij aangewezen op de steunverlening vanwege Maatschappelijk Hulpbetoon. Door middel van radio- en zomer-uitvoeringen streefden de orkestbesturen ernaar deze beruchte vijf maanden te overbruggen, doch slecht, deze gedeeltelijk nu kunnen.

Een theoreticus zou nu kunnen beweren, dat muzikanten een groot psychisch inkomen hebben. En hij zou gelijk hebben: anders zouden zij niet toch hun orkest trouw blijven. Echter merkt de schrijver van „Nooden der symphonie-orkesten” terecht op, dat door het lage fysieke inkomen „zorg” en „kommer” als permanente gasten naast de lessenaar van den muzikant stonden, en dat de zorg voor het gezin niet kon nalaten een deprimerende uitwerking op hem te hebben, hetgeen zijn spelpeil slechts kon schaden.

Bijverdiensten van de orkestleden. Er is nog iets, dat het spelpeil bedreigt. Dat is het bedrijf, dat in vakkringen bekend is als het „snabbelen”: het terwille van enige bijverdiensten spelen van amusements-muziek in café's en dergelijke. Het snabbelen is min of meer het spookbeeld voor iederen dirigent, die het artistieke niveau van zijn orkest wil opvoeren, want het schaadt de nauwgezetheid van den vakman.

Een betere vorm van streven naar bijverdienste is het lesgeven. Echter zal het aantal orkestleden, dat in de gelegenheid is als paedagoog een behoorlijk inkomen te verdienen, vermoedelijk niet uitkomen boven een gemiddelde van tien man per orkest. Weliswaar weten f 3000 per jaar te verhogen, doch dit blijven uitzonderingsgevallen.

d. De leiding van de orkesten.

De economische leiding van het orkest berustte bij het bestuur, de artistieke bij den dirigent. Zo was het althans in theorie. De praktijk was echter zo, dat de dirigent zijn eigen impressario placht te zijn, en daarmee die van zijn orkestleden. Hij toch was de man, die met de meeste kennis van zaken de toestanden kon beoordelen. Ook de administratie kwam niet zelden voor een groot deel op hem neer, of stond althans onder zijn leiding. Want de bestuurders waren niet overal in staat, met het nodige inzicht te handelen, hoezeer zij ook vol goede wil waren.

De kwaliteiten van een goed dirigent zijn dus de volgende. Om te beginnen moet hij wat men noemt een „ras-muzikant” zijn, teneinde zijn ensemble een behoorlijk artistiek peil te verzekeren. Als leider van de repetities moet voorts iedere dirigent een goed paedagoog zijn. Naast deze gaven van artistieke en semi-artistieke aard was tot voor kort ook commercieel inzicht een zeer noodzakelijk vereiste; voor den zakenman-dirigent waren allerhande conferenties aan de orde van de dag; zij vorderden een groot deel van zijn energie en van zijn tijd. In dit opzicht is zich momenteel een verandering aan het voltrekken, zij het ook, dat het gewenste eindresultaat in de korte spanne tijds, dat men hieraan werkt, nog geenszins geheel en al kon worden bereikt.

e. De economische toestand van de dirigenten.

De honorering van den orkest-dirigent wisselt met zijn standplaats. Men spreekt van een geval, dat iemand f 1000 per keer kreeg. Een ander kreeg f 1000 per maand, ongerekend de buitenconcerten. Dit zijn echter „ster-salarissen”. De dirigent van een van de grote orkesten bracht het tot f 500 per maand gedurende de negen maanden, dat zijn orkest werkte. De dirigent van een van de kleinere orkesten kwam echter aan de f 200 per maand niet toe.

Ook de dirigenten trachten er wat bij te verdienen. Voorover hun tijd zulks toelaat, treden zij als muziek-paedagoog op, en voorts treden zij veelal op als dirigent van een van de in ons land zo bloeiende volkskoren

(gemengde koren en mannenkoren). Een schatting van officieuze zijde stelde de opbrengst daarvan op f1000 per jaar.

Aldus zou men sommige dirigenten op een inkomen van 8 tot 10 mille per jaar mogen schatten. Hieraan moet echter direct worden toegevoegd, dat lang niet allen het zover brengen — en zeker de hulpdirigenten niet.

De oorzaak van deze ongunstige toestanden en hun bestrijding hopen wij in een volgend artikel te bezien ¹⁾.

F. J. DE JONG.

¹⁾ Literatuur: „Nooden van de symphonie-orkesten” (overdruk uit de „Muziekwereld”, orgaan; van, de; N.T.B. „Jaarverslag R.Ph.O.”.

Kranten-artikelen. „Het Volk”, 19 Sept. 1940, Av.; 28 Aug. 1940, Av. „Haarlems Dagblad”, 21 Aug. 1940.

INGEZONDEN STUKKEN.

BEDRIJFSORGANISATIES EN STAATSORGANEN.

Mr. W. F. Lichtenauer schrijft ons:

In het nummerder „Economisch-Statistische Berichten” van 4 Maart jl. heeft Dr. P. Kuin in een lezenswaardig artikel getracht de juiste grens te trekken tusschen de werkzaamheden van de bedrijfsorganisaties krachtens het Basisbesluit 206/1940 en de staatsorganen. Terecht acht hij bijvoorbeeld beslissingen omtrent vestiging en uitbreiding niet te behoren tot het terrein van de bedrijfsorganisaties, omdat op dit gebied het argument van het groepsbelang zeer zwaar weegt.

Intusschen behoeft deze negatieve uitspraak niet te leiden tot de slotsom, dat daarom hier uitsluitend een taak voor de staatsorganen ligt. Tertium datur. Immers bestaan naast de bedrijfsorganisaties ook de territoriaal ingerichte Kamers van Koophandel en Fabrieken als onderdeel van de zelfstandige organisatie ter ontwikkeling van het bedrijfsleven (art. 1 van het „Besluit op de Kamers van Koophandel en Fabrieken” van 25 November 1941, Verordeningenblad 223/1941). Langdurige practijk heeft uitgewezen, dat uitvoering van regelingen als bovenbedoeld in haar handen veilig zijn. Van praevaleeren van enge groepsbelangen bij haar werkzaamheden was nimmer sprake, dank zij haar veelvormige samenstelling en het verantwoordelijkheidsbesef van haar leden. Men denke slechts aan de Vestigingswet Kleinbedrijf 1937, om bij dit enkele voorbeeld te blijven. De behartiging van de belangen van het bedrijfsleven door de vertegenwoordigers van dit bedrijfsleven zelf is een begeerenswaardig goed. Indien functioneel georganiseerde lichamen voor bepaalde taken niet geëigend zijn, verdient het daarom aanbeveling in de eerste plaats na te gaan, of de territoriaal georganiseerde daarvoor dan in aanmerking komen. Slechts op deze wijze kan de bedoeling van de „zelfstandige organisatie” ten volle tot haar recht komen.

Naschrift.

Het lijkt mij zeer wel denkbaar, dat de Kamers van Koophandel en Fabrieken bij de toekomstige vestigingsregelingen wederom een taak krijgen. Deze zal dan echter m.i. beperkt blijven tot bedrijven van zuiver plaatselijke of regionale beteekenis. Zoodra het afzetgebied ruimer is, krijgt een vestigingsbeslissing een nationaal aspect, waardoor zij zich aan de bevoegdheid van de streekorganisaties onttrekt.

P. KUIN.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Arbeidszaken. Besluit betreffende aanstelling en tewerkstelling van werknemers, waarbij ten aanzien van

werknemers beneden den leeftijd van 40 jaar toestemming van het bevoegde gewestelijke arbeidsbureau benodigd is. Deze verplichting geldt niet voor door een gewestelijk arbeidsbureau toegewezen arbeidskrachten en evenmin voor werknemers in den landbouw, den mijnbouw, de zee- en binnenscheepvaart, de zee- en binnenvisscherij, de huishouding en het gebied der gezondheidszorg.

In de verordening betreffende de mogelijkheid van verplichte dienstverleening door ingezetenen binnen het bezette Nederlandsche gebied is deze laatste beperking geschrapt. (E. V. 3/4/42, pag. 434; 10/4/42, pag. 462; Stct No. 64; V. B. No. 7).

Bezettingsschaden. Regeling inzake de afwikkeling van bezettingsschaden. (E. V. 3/4/42, pag. 436; V. B. No. 7).

Chemische producten. Toevoeging van potasch aan lijst A van de „Chemische Productenbeschikking 1941, No. 1”, waarbij dit product dus distributiegoed is geworden. (E. V. 3/4/42, pag. 436; 10/4/42, pag. 466; Stct. No. 63).

Kamers van Koophandel en Fabrieken. Afkondiging van het uitvoeringsbesluit op het „Besluit op de Kamers van Koophandel en Fabrieken”, waarbij o. m. de zetels en de gebieden der nieuwe kamers zijn vastgesteld. (E. V. 3/4/42, pag. 436; 10/4/42, pag. 464; Stct. No. 63).

Metalen. Voorschriften inzake beperking van de aflevering en verwerking van zgn. snelstaal. (E. V. 3/4/42, pag. 438; Stct. No. 63).

Prijsgeregelingen. Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot de maximum-prijzen van eenige chemische producten (lucifers, natrium-nitriet en potasch), prijzen van suikerbietenzaad bij levering door den handelaar, alsmede prijzen van pootaardappelen bij verkoop door teler en handelaar, prijzen van meel en bloem, hernieuwde

MAANDCIJFERS.

GECOMBINEERDE MAANDSTAAT VAN DE VIER NEDERLANDSCHE GROOTE BANKEN EN VAN HET NEDERLANDSCHE BEDRIJF DER NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ.

(In miljoenen guldens)	Nederl. Banken		Nederl. Banken en Ned. Handel-Mij.	
	28 Febr. 1942	31 Mrt. 1942	28 Febr. 1942	31 Mrt. 1942
Activa:				
Kas, kassiers en daggeldleeningen	72	35	89	44
Ned. schatkistpapier	867	907	1017	1066
	939	942	1106	1110
Ander overheidspapier	17	18	18	19
Wissels	1	2	3	6
Bankiers in binnen- en buitenland	66	70	88	93
Prolong. en voorsch. op effecten	44	42	59	55
	128	132	168	173
Debiteuren	148	144	191	184
Effecten en syndicaten	25	22	34	28
Deelnemingen (incl. voorschotten)	11	11	23	23
	184	177	248	235
Gebouwen	15	14	19	18
Diverse reken. (incl. overl. posten)	—	—	—	—
Belegde bestemmingsreserven	2	2	2	2
Effecten leendepôt	13	13	13	13
	1281	1280	1556	1551
Passiva:				
Crediteuren	919	910	1115	1099
Wissels	—	—	—	—
Deposito's op termijn	77	81	98	106
Kassiers en genom. daggeldleeningen	—	7	—	7
Diverse rekeningen	29	25	35	31
Bestemmingsreserven	2	2	2	2
Effecten leendepôt	13	13	13	13
	1040	1038	1263	1258
Aandeelenkapitaal	170	170	210	210
Reserve	71	72	83	83
	1281	1280	1556	1551

prijzenbeschikking voor gezouten groenten, en instelling van calculatievoorschriften voor watten en wollen stoffen. (E. V. 3/4/42, pag. 434/35/36; Stct. Nos. 59, 60, 61, 62 en 63).

LANDHOEW EN VOEDSELVOORZIENING.

Boschbouw. Verlenging van vergunningen tot het vellen en rooien van bosschen en andere houtopstanden tot uiterlijk 15 Mei 1942. (E.V. 27/3/42, pag. 404).

Vee en Vleesch. Besluiten van de Bedrijfsorganisatie voor Vee en Vleesch, waarbij den handel in ongemerkt rundvee wordt verboden, verplichte inlevering van huiden door ieder, die een rund, schaap of paard doet slachten, alsmede verschillende administratieve voorschriften met betrekking tot den handel in vee en vleeschwaren worden ingesteld.

Overdracht van de regeling van de inzameling van slachtafvallen vanwege de gemeentebesturen aan bovengenoemde bedrijfsorganisatie. (E.V. 27/3/42, pag. 404; Stct. No. 56; Voedselvoorzieningsblad No. 2).

Voedselvoorziening. Voorschriften inzake het gebruik van gejodeerd zout bij de broodbereiding in bepaalde gebieden.

Instelling van een Raad voor de Voedselvoorziening, welke voornamelijk als adviseerend lichaam en als verbindingschakel tusschen officieele instanties en met de uitvoering van de voedselvoorziening belaste organisaties en groepen zal optreden. (E.V. 27/3/42, pag. 405 en 407; Stct. Nos. 57 en 58).

GELD-, CREDIT- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN.

Accijns. Regelingen inzake vrijstelling van den suikeraccijns van melasse en stroop beneden een bepaalden zuiverheidsfactor. (E.V. 27/3/42, pag. 405).

STATISTIEKEN.**STAND VAN 's RIJKS KAS.**

Vorderingen	7 April 1942	15 April 1942
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f —	f 7.639.900,90
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	1.729.227,26	294.134,34
Voorschotten op ult. Febr. 1942 aan de gem. verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsb., alsmede op de die belastingen en op de vermogensbelasting	13.114.080,34	13.114.080,34
Voorschotten aan Ned.-Indië	199.455.604,16	199.892.656,70
Idem voor Suriname ¹⁾	7.750.865,66	7.750.865,66
Idem aan Curaçao ¹⁾	360.283,23	360.283,23
Kasvord. wegens credielverstreking a. h. buitenland	49.700.706,42	48.478.937,72
Daggeldleeningen tegen onderpand	—	—
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	100.109.421,57	122.741.957,97
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	598.500,19	290.007,60
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	52.691.205,37	47.748.612,79
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	f 15.000.000,—	f —
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	2.229.061,30	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	110.106.000,—	110.106.000,—
Schatkistpromessen in omloop	2161.100.000,— ¹⁾	2175.500.000,— ¹⁾
Daggeldleeningen	—	—
Zilverbons in omloop	119.971.590,50	118.130.830,50
Schuld op ultimo Febr. 1942 aan de gem. weg. d. a. h. uit te keeren hoofds. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsb. alsn. op de bel. en op de vermogensbelasting	—	—
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	—	—
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	257.884.127,60	278.346.423,74
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	18.147.039,70	18.147.039,70
Id. aan div. instellingen ¹⁾	364.631.655,08	364.699.034,90

¹⁾ In rekg. ert. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks bij de Nederl. Bank geplaatst f 220.000.000.—

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 20 April 1942.

Activa.	
Binnel. Wissels, Promessen, enz.	f 192.800.000
Hifdbank. f	192.800.000
Bijbank "	—
Agentsch. "	3.300
Papier op het buitenland	f 909.402.300
Af: Verkocht maar voor de Bank nog niet afgehoopen.	—
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	f 136.225.123 ¹⁾
Hifdbank. f	136.225.123
Bijbank "	1.616.999
Agentsch. "	11.981.630
	f 149.823.752
Op Effecten enz.	f 149.704.056 ¹⁾
Op Goederen en Ceelen	119.696
Voorschotten aan het Rijk	149.823.752 ¹⁾
Munt en muntmateriaal:	11.863.482
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 958.358.484
Zilveren munt, enz.	7.955.208
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	966.313.892
Gebouwen en meublen der Bank	53.660.633
Diverse rekeningen	4.000.000
	167.642.471
	f 2.455.509.630
Passiva.	
Kapitaal	f 20.000.000
Reservefonds	5.368.354
Bijzondere reserves	16.583.835
Pensioenfonds	11.717.408
Bankbiljetten in omloop ¹⁾	2.226.343.605
Banksignatiën in omloop	7.797
Rek.-Courant van het Rijk	—
saldo's van anderen	166.828.682
Diverse rekeningen	166.828.682
	8.659.949
	f 2.455.509.630

Beschikbaar dekkingssaldo	f 989.237.226
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	2.473.093.060
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	190.000.000
¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	55.341.825

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opsch. schulden	Beschib. dekkings-saldo	Dek-tings-perc.
20 April '42	958.358	2.226.344	166.836	989.237	40
13 " '42	958.312	2.219.526	177.740	966.759	40
8 " '42	958.289	2.227.608	177.446	930.055	40
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
20 April '42	192.803	190.000	149.824	909.402	167.642
13 " '42	222.801	220.000	154.183	895.385	163.448
8 " '42	222.813	220.000	177.761	880.351	147.679
6 Mei '40	9.853	—	217.726	750	120.648

DUITSCHER RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten-bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen
15 April 1942	77,1	328,3	21.093,1	22,1
7 " 1942	76,9	292,0	21.693,2	19,5
31 Maart 1942	77,1	313,0	21.673,4	22,8
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2

Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
15 April '42	47,1	1.091,6	19.223,1	2.583,6	357,8
7 " '42	54,1	1.213,0	19.789,6	2.707,6	337,8
31 Maart '42	71,9	1.269,1	19.773,9	2.761,9	394,2
23 Aug. '39	982,6	1.380,5	8.709,8	1.195,4	454,8

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Rechscreditt-kassen	Crediet a. h. particuliere bedrijfsleven	Crediet aan Staat en openbare lichamen	Overheids-fondsen	Circulatie	Postchèque-ambt	Rekening-Courant
9 Apr. '42	37.063	816	21.113	1.941	53.096	3.869	3.225
1 " '42	36.931	822	20.362	1.963	52.549	3.848	2.940
26 Mrt. '42	36.821	810	20.312	1.936	51.939	3.800	3.468
12 " '42	35.900	828	20.339	2.013	51.423	3.820	3.096
5 " '42	35.636	976	20.542	2.003	51.138	3.806	3.527
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

Verantwoordelijk voor den geheelen inhoud: Drs. M. F. J. Cool, Rotterdam; Uitgever tevens drukker: H. A. M. Roelants, Schiedam, K 2193.

Alfabetische Index. Overheidsmaatregelen op Economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index. Overheidsmaatregelen in 1941 het Jaarregister 1941, laatste bladzijde.)

	Blz.		Blz.
Aardappelen	33, 47	Omzetbelasting	59, 102
Aardolieproducten	102	Oorlogsschade	123, 184
Accijns	33, 185	Organisatie. Bedrijfsleven	47, 102, 113, 123, 165
Afval	165	Pacht	67, 102, 123, 165
Arbeidszaken	113, 189	Papier	58, 102
Bank- en Credietwezen	33	Pelsterijen	58
Bedrijfsvorm	59	Pensionbedrijven	58
Bedrijfsorganisatie Vee en Vleesch	59	Pluimveehouderij	165
Belastingen	33, 59	Postverkeer	59
Bindtouw	33	Prijsregeling	47, 58, 75, 101, 113, 123, 155, 165, 184
Binnenscheepvaart	59, 156	Radio	47
Bloemkwekerij	155	Registratierechten	59
Boschbouw	185	Restaurants	75
Bouwnijverheid	47, 58, 113	Rijwielen	47, 123
Buitenlandsche Handel	47, 59, 75, 101, 113, 155	Rubber	113, 123
Chemische Industrie	58, 184	Slachtvee	33, 59, 67
Deviezenverkeer	33, 59, 167	Smeerolie	102
Diamant	113	Spaar- en betaalzegelkasbedrijf	102
Dividendbeperking	59	Spertijden Kleinbedrijf	75, 123
Drankwet	58	Surrogaten	155
Electrotechnische Industrie	58	Tabak	47, 58, 113
Fruit	59	Textiel	102
Garnalen	123	Tuinbouw	33, 59, 102
Gevogelte	47	Turf	59
Grafische Industrie	58, 75	Tweelandenorganisaties	59
Grasland	33, 67, 85, 155	Uien	33
Groenten	33, 155	Varkens	59
Kaas	75	Vee	67, 165, 185
Kamers van Koophandel	47, 184	Veenproducten	113
Kantoor machines	165	Veevoeder	47, 102
Kapok	101, 165	Verf en -grondstoffen	102, 165
Keramische Industrie	58	Vervoerswezen	59, 102, 165
Kunstmest	59	Vestigingseischen	102
Kwekerij	59	Visscherij	38, 47, 59, 102, 123
Landbouw	33, 47, 59, 67, 75, 85, 93, 102, 155, 165	Vlas	59, 75
Landstand, Nederlandsche	33, 102	Vleesch	59, 165, 185
Leeningfonds 1940	102	Voedselvoorziening	33, 47, 59, 75, 123, 155, 185
Meel en -producten	101	Wijnbelasting	33
Melk en -producten	33	Zaden	47, 59, 102, 123, 156
Merkengeld	113		
Metalen	47, 58, 75, 155, 184		
Motorbrandstof	58, 165		
Nationale Plan	101		
Nicotine	102		
Oliën en vetten	102		

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE BOEKDRUKKERIJ H. A. M. ROELANTS — SCHIEDAM

Onze speciale afdeling: Drukwerk voor contrôle en administratie, levert alle voorkomend drukwerk op dit gebied concurrerend, snel en accuraat.
Uitgifte-apparaten in groote verscheidenheid van werkwijze en capaciteit naar de behoeften van elk bedrijf.
Onze terzake-kundige staf is te allen tijde voor gratis advies te Uwer beschikking.

Tel. 69300
(3 lijnen)

ABONNEERT U OP

DE ECONOMIST

ORGAAN VAN HET NED. ECONOMISCH INSTITUUT

Onder redactie van:

Th. Ligthart, Ch. Raaijmakers,
C. A. Verrijn Stuart, G. M. Verrijn Stuart,
F. de Vries.

De Economist verschijnt den 15den van elke maand. De prijs voor den jaargang bedraagt f 12.60* voor 't binnenl., franco p. v. f 13.40*; voor studenten f 10.50*, franco p. p. f 11.30*; f 13.50 voor het buitenland, bij vooruitbetaling.

Abonnementen worden ook door den boekhandel aangenomen.

UITGAAF VAN DE ERVEN F. BOHN N.V.
HAARLEM — POSTGIRO 5403

Met 1942 begon de Eén-en-negentigste jaargang:

Proefnummer gratis op aanvraag verkrijgbaar!

Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en koloniale boter

door

Dr. H. J. FRIETEMA

22ste Publicatie van het Nederl. Economisch Instituut

Prijs f 3.15*
(Prijs voor donateurs en leden v. h. N.E.I. f 2.25)

Verkrijgbaar in den boekhandel
Uitgave:

De Erven F. Bohn N.V., - Haarlem

TINRESTRICTIE EN TINPRIJS

door M. J. Schut

31e Publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut.

Prijs f 1.60*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. . . . . f 1.10)

Verkrijgbaar i. d. boekhandel

UITGAVE:

De Erven F. Bohn N.V., Haarlem